

УДК 65.016(083.71)

Юлія Вікторівна СИДОРЕНКО

кандидат економічних наук, викладач кафедри економіки підприємства та економічної теорії, Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, e-mail: b_u05@mail.ru

ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗАСАДАХ АДАПТИВНОСТІ

Сидоренко, Ю. В. Планування розвитку підприємств на засадах адаптивності / Юлія Вікторівна Сидоренко // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць; за ред. М. І. Зверякова (голов. ред.) та ін. (ISSN 2313-4569). – Одеса: Одеський національний економічний університет. – 2016. – № 2 (61). – С. 114–118.

Анотація. У статті розроблено уточнену класифікацію видів розвитку підприємств. Уточнено сутність та зміст категорії адаптивного розвитку підприємства, його місце в загальній класифікації. Використовуючи загальнонаукові методи дослідження (аналіз та синтез, індукція та дедукція, спостереження, логічне узагальнення), сформульовано сутність адаптивності як властивості розвитку підприємств. Запропоновано систему класифікації видів розвитку та визначено місце адаптивного розвитку в ній.

Ключові слова: розвиток підприємств; класифікація видів розвитку; адаптивність; адаптивний розвиток.

Юлия Викторовна СИДОРЕНКО

кандидат экономических наук, преподаватель кафедры экономики предприятия и экономической теории, Харьковский торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета, e-mail: b_u05@mail.ru

ПЛАНИРОВАНИЕ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ НА ОСНОВЕ АДАПТИВНОСТИ

Сидоренко, Ю. В. Планирование развития предприятий на основе адаптивности / Юлия Викторовна Сидоренко // Вестник социально-экономических исследований: сб. науч. трудов; под ред. М. И. Зверякова (глав. ред.) и др. (ISSN 2313-4569). – Одесса: Одесский национальный экономический университет. – 2016. – № 2 (61). – С. 114–118.

Аннотація. В статті розроблена уточнена класифікація видів розвитку підприємств. Уточнені сутність і зміст категорії адаптивного розвитку підприємства, його місце в загальній класифікації. Використовуючи загальнонаукові методи дослідження (аналіз та синтез, індукція та дедукція, спостереження, логічне узагальнення), сформульовано сутність адаптивності як властивості розвитку підприємств. Запропоновано систему класифікації видів розвитку та визначено місце адаптивного розвитку в ній.

Ключевые слова: развитие; классификация видов развития; адаптивность; адаптивное развитие.

Yulia SIDORENKO

PhD in Economics, Lecturer of Enterprise's Economy and Economic Theory Department, Kharkov Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University, e-mail: b_u05@mail.ru

PLANNING OF THE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES ON THE BASIS OF ADAPTABILITY

Sidorenko, Y. (2016), Planning of the development of enterprises on the basis of adaptability. Ed.: M. Zveryakov (ed.-in-ch.) and others [Planuvannia rozvytku pidpriemstv na zasadakh adaptyvnosti; za red.: M. I. Zveriyakova (gol. red.) ta in.], Socio-economic research bulletin; Visnik social'no-ekonomichnih doslidzen' (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, No. 2 (61), pp. 114–118.

Abstract. The article develops the classification of the types of enterprise development. The nature and content of the category of adaptive development of the enterprise and its place in the general classification are clarified. With the usage of the general scientific methods (such as analysis and synthesis, induction and deduction, observation, logic synthesis), the essence of adaptability, as a property of companies development, was formulated. The system of types of development classification is proposed and the place of adaptive development in it is defined.

Keywords: development; classification of types of development; adaptability; adaptive development.

JEL classification: O100; O200

Постановка проблеми у загальному вигляді. В економіці проблематика розвитку підприємств за усіх часів активно досліджується та являє собою важливий виокремлений напрям економічної думки. Особливої актуальності дослідження проблем розвитку та управління ним набуває в сучасних умовах підвищення транзитивності, неперебачуваності, стохастичності змін у суспільстві. Успішність управління розвитком економічних систем сьогодні повністю залежить від його синхронізації з процесами змін у навколишньому середовищі, адаптації до його вимог та умов.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідженню сутності розвитку підприємства та управління ним присвячували свої роботи багато науковців. В науковій літературі автори розглядають розвиток крізь призму предметів свого дослідження. Поряд з іншими питаннями, в науці активно обговорюється проблематика адаптивності розвитку, якій присвятили свої праці Т. Кушнір, О. Яременко, О. Раєвнева, І. Андреева К. Павлов, В. Ляшенко, Г. Дібніс, Є. Дем'янова, Ю. Степанова, І. Гордєєва, А. Пшинько, В. Скалозуб [1–9] та інші науковці, що свідчить про її актуальність та необхідність подальшої розробки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на існуючі наукові напрацювання за вищезазначеною проблематикою, чимало питань в цій предметній площині потребують більш поглибленого дослідження. Зокрема, сьогодні в науковій літературі відсутній єдиний, загальноприйнятий погляд як на категорію розвитку підприємств, так і на класифікацію його різновидів, а також не уточнено місце адаптивності в загальній системі класифікацій видів розвитку.

Постановка завдання. Метою статті є уточнення класифікації видів розвитку, з'ясування сутності адаптивності та засад управління адаптивністю розвитку підприємств, виявлення місця адаптивного розвитку в системі класифікаційних ознак.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на багатогранність та поліфонічність явища розвитку, в науковій літературі також можна зустріти згадки про значну кількість видів розвитку підприємств – прогресивний та регресивний, інтенсивний та екстенсивний, еволюційний та революційний, керований, стійкий, адаптивний тощо [1]. З метою упорядкування існуючих термінів розроблено та пропонується ввести до наукового обігу класифікацію видів розвитку підприємства за низкою нижченаведених класифікаційних ознак (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація видів розвитку підприємств (розроблено автором)

Класифікаційна ознака	Вид розвитку	Характеристика розвитку
якісний прояв	прогресивний	набуття нової, поліпшеної якості параметрів підприємства
	регресивний	погіршення якісних параметрів підприємства
кількісний вираз	зростання	зростання показників виробництва
	зростання	скорочення показників виробництва
характер залучення та використання ресурсів	інтенсивний	досягається за рахунок нового, більш ефективного використання вже існуючих, наявних ресурсів, а також через активне впровадження інновацій
	екстенсивний	реалізується за рахунок залучення більшого обсягу ресурсів, як матеріальних, так і нематеріальних

Продовження табл. 1

чинники впливу	ендогенний	зумовлений дією внутрішніх чинників
	екзогенний	зумовлений дією внутрішніх чинників
керованість	керований	Має місце як наслідок цілеспрямованого коригуючого управлінського впливу
	некерований	саморозвиток підприємства як системи, що здійснюється, відповідно до синергетичних уявлень, через механізми самоорганізації та саморегуляції
характер реалізації	еволюційний	поступові, плавні зміни існуючої якості
	революційний	різка, стрибкоподібна зміна якості
характер гомеостазу	стійкий	здатність підтримувати власний гомеостаз – безпечний стан внутрішнього середовища під впливом зовнішнього середовища
	нестійкий	нездатність підтримувати власний гомеостаз – безпечний стан внутрішнього середовища під впливом середовища зовнішнього середовища
характер метаболізму	адаптивний	біхевіористична здатність до пристосування стосовно зміни умов зовнішнього середовища
	неадаптивний	нездатність до пристосування стосовно зміни умов зовнішнього середовища

До класифікації було включено такі ознаки видів розвитку підприємства, як якісний прояв, кількісний вираз, характер залучення та використання ресурсів, чинники впливу, керованість, характер реалізації, характер гомеостазу та характер метаболізму, за яким виявлено адаптивний та неадаптивний можливий характер розвитку.

Обґрунтуємо введenu та запропоновану позицію класифікації характеру метаболізму, розглянувши детально сутність адаптивності розвитку підприємств.

Під «адаптивністю» (лат. *adapto* – пристосовую) у найбільш загальному вигляді розуміють здатність системи пристосовуватися до вимог зовнішнього середовища [2, с.27], адаптивний розвиток у зазначеному джерелі виражається як спроможність системи до ефективного пристосування.

Як слушно зауважують О. Яременко та Г. Строкович, «постійні зміни у зовнішньому середовищі змушують підприємства постійно реагувати, бути адаптивними, проявляючи певну лізисність» [3, с.258].

О. Раєвнева визначає адаптивність як здатність пристосовуватися до змін пасивно – без істотної перебудови компонентів системи, чи активно – шукати більш сприятливе середовище [4, с.208].

Через адаптацію проявляється принцип фрактальності розвитку, коли підприємство являє собою самоподібну систему в народному господарстві країни [5, с.210].

Г. Дібніс розглядає адаптацію підприємства як «певну інтегровану властивість виробничої системи, що дозволяє пристосовуватися до існуючих умов функціонування, що визначаються дією зовнішнього і внутрішнього середовища» [6]. На думку науковця, визначальним фактором впливу на підприємство є при цьому ринкове середовище, що прямо визначає позиції підприємства на ринку та, відповідно, сам процес розвитку підприємства.

В цитованій праці автор обґрунтовує постулат про те, що для забезпечення адаптивності в практичній діяльності підприємству необхідні такі властивості, як пружність, гнучкість, пластичність, які в сукупності дозволяють укріпити його конкурентні позиції.

Ю. Степанова [7], доповнюючи дослідження Г. Дібніса, зазначає, що, окрім вищезазначених властивостей, на адаптивність впливають також ресурсоспроможність, здатність прогнозувати та дієвість. А. Пшинько визначає, що фактором впливу на адаптивність є інноваційність [8].

І. Гордєєва, розуміючи під адаптацією в широкому сенсі пристосування системи до зміни умов, вводить поняття активної адаптації (пристосування до фіксованого середовища) та пасивної адаптації (пошук середовища, адекватного даній системі) [9]. Автор зазначає, що адаптивність визначають такі фактори, як: потенційний та можливий рівень можливостей системи, її мета та специфіка середовища, цінності системи та їх реалізація в конкретному середовищі. Адаптаційним механізмом автор пропонує називати сукупність принципів, методів та поєднуючих процесів, які спрямовані на активне пристосування до мінливого навколишнього середовища з метою досягнення гомеостазу. Із цього постулату виходить, що адаптивність, в термінах запропонованої нами класифікації, автор вважає спорідненим поняттям зі стійкістю, або пружністю, в термінах Г. Дібніса. Однак, розроблена класифікація дозволяє розділити ці поняття, вважаючи стійкість характеристикою гомеостазу (здатністю підтримувати внутрішні параметри стабільними), а адаптивність пропонуємо класифікувати за ознакою метаболізму, який Л. Мельник визначив як речово-енергетично-інформаційний обмін із зовнішнім середовищем [10, с.526].

Адаптивність може бути визначена як біхевіористична, поведінкова характеристика розвитку підприємства, яка визначає здатність останнього до активного чи пасивного пристосування до зовнішніх умов, при чому основою підвищення адаптивності розвитку є інноваційність, здатність системи проявляти нові якості, найбільш доречні в нових умовах.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, у статті систематизовано класифікаційні ознаки розвитку, такі, як якісний прояв, кількісний вираз, характер залучення та використання ресурсів, чинники впливу, керованість, характер реалізації, характер гомеостазу та характер метаболізму, за яким виявлено адаптивний та неадаптивний можливий характер розвитку. Адаптивність розвитку визначено як параметричну біхевіористичну характеристику підприємства, що визначає ступінь активного чи пасивного пристосування до зміни умов зовнішнього середовища з метою оптимізації метаболізму. Першочерговим завданням щодо досягнення адаптивності розвитку підприємства визначено інноваційність.

Перспективним напрямком подальших досліджень є формування адаптивних механізмів розвитку підприємств конкретних галузей з урахуванням їх специфіки.

Література

1. Кушнір Т. Б. *Стійкий розвиток підприємства: теоретико-методичні та прикладні засади забезпечення: монографія* / Т. Б. Кушнір, Ю. В. Сидоренко. – Х.: ФОП Панов А. М., 2015. – 224 с.
2. Денисов В. Т. *Управление адаптивным развитием промышленных предприятий: монографія* / В. Т. Денисов, О. В. Грищенко, А. В. Слюсарев. – Донецьк: НАН України; Інститут економіки промисловості, 2007. – 276 с.
3. Яременко О. Л. *Управління розвитком суб'єктів господарювання: монографія* / [За заг. ред. О. Л. Яременка, Г. В. Строчкович]. – Х.: НУА, 2008. – 500 с.
4. Раєвнева О. В. *Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: монографія* / О. В. Раєвнева. – Х.: ІНЖЕК, 2006. – 496 с.
5. Андреева И. Г. *Устойчивость функционирования субъектов малого предпринимательства* / И. Г. Андреева, К. В. Павлов, В. И. Ляшенко // *Економіка промисловості*. – 2009. – № 44. – С. 118–132.
6. Дібніс Г. І. *Чинники, що визначають адаптивні можливості підприємства до змін кон'юнктури ринку* / Г. І. Дібніс, Є. В. Дем'янова // *Управління проектами та розвиток виробництва*. – 2008. – № 3. – С. 153–161.
7. Степанова Ю. Л. *Роль адаптивних можливостей підприємства у забезпеченні результативності адаптації* [Електронний ресурс] / Ю. Л. Степанова // *Відповідальна*

- економіка. – 2012. – Вип. 4. – С. 33–35. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vies_2012_4_15.
8. Пшынко А. Н. Оценка инновационности проектов/программ для анализа их адаптивности [Электронный ресурс] / А. Н. Пшынко, И. А. Гордеева, В. В. Скалозуб // Управление развитием сложных систем. – 2012. – Вып. 12. – С. 80–85. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Urss_2012_12_18.
  9. Гордеева И. А. Теоретические основы адаптивных систем в управлении проектами [Электронный ресурс] / И. А. Гордеева // Вісник Академії митної служби України (Серія «Технічні науки»). – 2011. – № 1. – С. 71–76. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsutn_2011_1\(45\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsutn_2011_1(45)_13).
  10. Мельник Л. Г. *Методология развития: монография* / Л. Г. Мельник. – Сумы: Университетская книга, 2005. – 602 с.

References

1. Kushnir, T. B., Sydorenko, Yu. V. (2015), *Sustainable development of enterprise: theoretical and methodological foundations and practical support: monograph* [Stiiki rozvytok pidpryemstva: teoretyko-metodychni ta prykladni zasady zabezpechennia: monohrafiia], Entrepreneur Panov, A. M., Kharkiv, 224 p. (ukr)
2. Denisov, V. T., Grishchenko, O. V., Slyusarev, A. V. (2007), *Adaptive management development of industrial enterprises: monograph* [Upravlenie adaptivnym razvitiem promyshlennykh predpriyatiy: monohrafiia], National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Industrial Economics, Donetsk, 276 p. (rus)
3. Yaremenko, O. L., Strokovych, G. V. (2008), *Development management entities: monograph* [Upravlinnia rozvytkom subiektiv hospodariuvannia: monohrafiia], NUA, Kharkiv, 500 p. (ukr)
4. Raievniva, O. V. (2006), *Development of enterprise's management: methodology, tools, models: monograph* [Upravlinnya rozvytkom pidpryemstva: metodolohiya, mekhanizmy, modeli: monohrafiia], Inzhek, Kharkiv, 496 p. (ukr)
5. Andreeva, I. G., Pavlov, K. V., Lyashenko, V. I. (2009), «Stability functioning of the small business subjects» [Ustoychivost funktsionirovanniya subektov malogo predprinimatelstva], *Industrial economics*, No. 44, pp. 118–132 (rus)
6. Dibnis, G. I., Demyanova, Ye. V. (2008), «Factors that determine adaptive capacity of enterprises to the changes in market conditions» [Chynnyky, shcho vyznachaiut adaptivni mozhlyvosti pidpryemstva do zmin koniunktury rynku], *Project management and production development*, No. 3, pp. 153–161 (ukr)
7. Stepanova, Yu. L. (2012), «Role of adaptive capacity of the enterprise in the insurance of adaptation effectiveness» [Rol adaptivnykh mozhlyvostei pidpryemstva u zabezpechenni rezultatyvnosti adaptatsii], *Responsible Economy*, Issue 4, pp. 33–35, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vies_2012_4_15 (ukr)
8. Pshinko, A. N., Gordeeva, I. A., Skalozub, V. V. (2012), «Evaluation of innovative projects/programs to analyze their adaptability» [Otsenka innovatsionnosti proektov/programm dlya analiza ikh adaptivnosti], *Managing the development of complex systems*, Issue 12, pp. 80–85, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Urss_2012_12_18 (rus)
9. Gordeeva, I. A. (2011), «Theoretical basis of adaptive systems in the projects' management» [Teoreticheskie osnovy adaptivnykh sistem v upravlenii proektami], *Bulletin the Academy of Customs Service of Ukraine: technical science*, No. 1, pp. 71–76, available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsutn_2011_1\(45\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsutn_2011_1(45)_13) (rus)
10. Melnyk, L. G. (2005), *Development methodology: monograph* [Metodologiya razvitiya: monografiya], University book, Sumy, 602 p. (rus)

Стаття надійшла до редакції 18.05.2016 р.